

چکیده

یکی از مباحث چالش برانگیز در تدریس زبان فارسی، مبحث متمم‌هاست. البته محتوای متمم و تشخیص انواع آن (قیدی - اسمی - فعلی) روش تدریس خاصی را برپایه دریافت مفهوم می‌طلبد. مقاله حاضر به تدریس مفهومی متمم‌ها می‌پردازد. در هر مرحله، این دانش‌آموزان هستند که بر پایه درک خود تدریس را به پیش می‌برند.

کلید واژه‌ها:

دریافت مفهوم، فرضیه‌سازی، الگوی ساخت مفهوم، استدلال استقرایی، مفاهیم انتزاعی.

دادند. آخرین گروهی که به ارائه این الگو همت گماشتند، بروس جویس و همکاران او (۱۹۹۲) بودند.

در این روش، معلم مجموعه فعالیت‌های هدف‌دار را پیش‌بینی می‌کند و براساس آن‌ها به منظور تحقق بخشیدن به اهداف آموزشی، به تدریس مفاهیم اساسی درس می‌پردازد. دانش‌آموزان نیز به مقایسه و مقابله مجموعه‌ای از نمونه‌ها می‌پردازند و به دنبال آن، فرضیه‌ها و حدس‌هایی در ذهن آنان جوانه می‌زند.

مراحل تدریس

در الگوی دریافت مفهوم

عرضه مطالب و شناسایی مفهوم معلم مثال‌های نشانه‌گذاری شده‌ای را بیان می‌کند. دانش‌آموزان نشانه‌های نمونه‌ها و غیرنمونه‌ها را با هم مقایسه می‌کنند. دانش‌آموزان به فرضیه‌سازی و آزمون آن می‌پردازند. دانش‌آموزان برحسب نشانه‌های لازم، تعریفی ارائه می‌دهند.

آزمون دستیابی به مفهوم

دانش‌آموزان مثال‌های اضافی بدون نشانه را با عنوان نمونه‌های با نشانه و غیرنمونه‌ها معین می‌کنند. معلم فرضیه‌ها را تأیید، مفهوم را نام‌گذاری، و تعاریف را برحسب نشانه‌های لازم دوباره بیان می‌کند.

تحلیل راه‌بردهای تفکر

دانش‌آموزان تفکر خود را شرح می‌دهند.

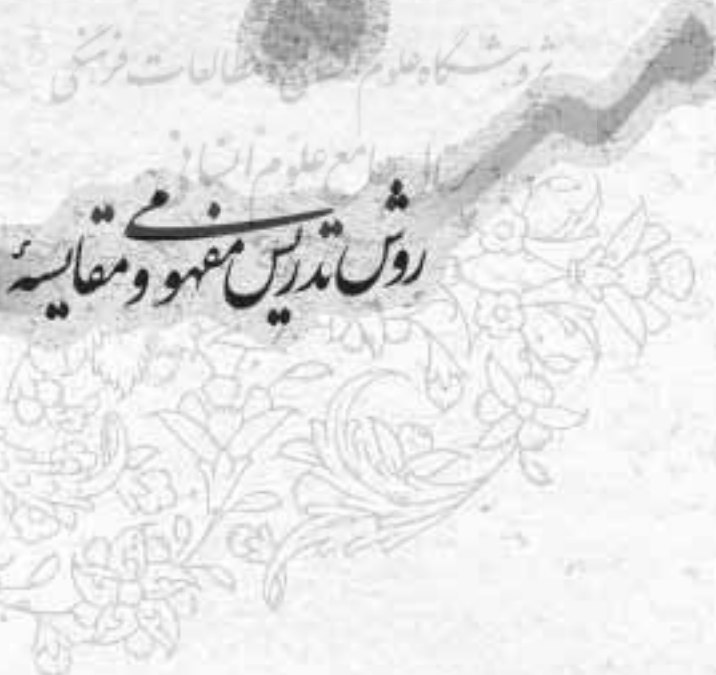
معلم نقش فرضیه‌ها و نشانه‌ها را به بحث می‌گذارد.

الگوهای دریافت مفهوم، بسته به تأکید بر درس به خصوص، می‌تواند چندین هدف آموزشی را تأمین کند. این الگو برای آموزش مفاهیم خاص و درباره ماهیت مفاهیم تدوین شده است. در کنار این اهداف، امکان تمرین در استدلال استقرایی و فرصت‌هایی برای تغییر و تبدیل و بهبود الگوهای ساخت مفهوم دانش‌آموز را فراهم می‌سازد. این الگو سرانجام - به خصوص

هماینگلو

کارشناس زبان و ادبیات فارسی و دبیر ادبیات دبیرستان‌های اسلامشهر

از آن‌جا که مباحث دستوری کتاب زبان فارسی سه سال دبیرستان بیش‌تر بر اصل دریافت مفهوم استوار است، بهترین روش تدریس مباحث دستوری، به خصوص انواع متمم‌ها، باید برپایه مهارت‌های بنیادی تفکر باشد. اساس نظری الگوی دریافت مفهوم را «برونر» مطرح کرد (۱۹۵۶) اما بعدها افراد دیگر نظریات او را توسعه

همراه با مفاهیم انتزاعی - آگاهی از چشم‌اندازهای دیگر، حساسیت به استدلال منطقی در ارتباطات، و تحمل ابهامات را پرورش می‌دهد.

موقعیت کلاس در زمان تدریس انواع متمم (اسم، قید و فعل)

با استفاده از نموداری که روی تخته می‌کشیم، به هدایت دانش‌آموزان مشغول می‌شویم. در نمودار مذکور این عناوین به چشم می‌خورد: غیرنمونه‌ها/ نمونه‌های دارای نشانه

(دو جمله را زیر عناوین روی نمودار قرار می‌دهیم).
غیرنمونه‌ها
اتاق روشن شد.

نمونه‌های دارای نشانه
اتاق نیاز به چراغ دارد.

و می‌گوییم: به این دو جمله نگاه کنید؛ آن‌ها از چه نظر به هم شبیه و از چه نظر با هم متفاوت‌اند؟ جمله «اتاق نیاز به چراغ دارد» نشانه‌ای از مقوله مورد نظر ما را در خود دارد و جمله «اتاق روشن شد.» مقوله مورد نظر ما را در خود ندارد.

حالا دو جمله دیگر را در زیر نمودار می‌نویسیم.

این داستان تکراری نیست.

دوستی با دانایان افتخار واقعی است.

اکنون این جفت جمله را بررسی می‌کنیم؛ جمله «دوستی با دانایان افتخار واقعی است» دارای نشانه مورد نظر ماست

اما جمله «این داستان تکراری است» نشانه مورد نظر ما را ندارد.

جمله‌های «اتاق نیاز به چراغ دارد» و «دوستی با دانایان افتخار واقعی است»

وجه مشترکی دارند که دو جمله دیگر فاقد آن‌اند. حالا از دانش‌آموزان

می‌خواهیم در خلال این مرحله از تمرین، به تنهایی کار کنند.

معلم باید دو جمله دیگر را بنویسد

و از دانش‌آموزان بخواهد دو جمله را

با هدف درک این نکته که نمونه‌های

با نشانه چه چیز مشترکی دارند که در غیر نمونه‌ها وجود ندارد، با هم مقایسه و مقابله کنند.

از دانش‌آموزان می‌خواهیم آن چه را در ذهنشان می‌گذرد، بنویسند (فرضیه‌هایی که تا این لحظه به ذهن می‌آورند): «فکر می‌کنید چه نشانه‌ای

در جمله‌های نمونه با نشانه مشترک است که در جمله‌های غیر نمونه وجود ندارد؟»

معلم با معرفی ده جمله دیگر به کار خود ادامه می‌دهد. آن‌گاه جمله‌ای را معرفی می‌کند و از دانش‌آموزان می‌پرسد: «آیا این جمله برحسب فرضیه‌های ذهنی شما از نمونه‌های با نشانه است یا غیرنمونه‌ها؟»

در ادامه او از آن‌ها می‌پرسد: «آیا کسی از شما لزوم تغییر در نظر خود را احساس می‌کند؟»

علی با دسته گل آمد.

با تبادل نظر و راهنمایی معلم، همه دانش‌آموزان جمله مذکور را به عنوان غیر نمونه شناسایی می‌کنند. سپس، معلم نمونه دیگر را بیان می‌کند:

او در این کار مهارت دارد.

دانش‌آموزان در جمله مذکور متمم اولی را به عنوان نمونه با نشانه شناسایی می‌کنند و به کمک معلم خود، عنوان متمم اسم را برای آن به خاطر می‌سپارند. در مورد وجه شباهت بین متمم دوم و جمله قبل از آن هم فکر می‌کنند. (حالا معلم به تدریس نوع دیگر متمم می‌پردازد. لازم به ذکر است که انواع متمم با این روش به صورت مجزا نیز قابل تدریس‌اند).

معلم به ذکر نمونه‌هایی بدون نشانه متمم اسمی و دارای نشانه متمم قیدی می‌پردازد و از دانش‌آموزان می‌خواهد در این نمونه‌ها وجه مشترک را دریابند.

او با معرفی یک جفت جمله دیگر تدریس را ادامه می‌دهد.

غیرنمونه‌ها:
مدیر آموزشگاه ما را شناخت.

نمونه‌های دارای نشانه:
گل‌های زیبا در باغچه ما شکفت.

جمله «مدیر آموزشگاه ما را شناخت» نمونه دارای نشانه برای یافتن مفهوم متمم قیدی نیست اما جمله «گل‌های زیبا در باغچه ما شکفت» دارای این نشانه است.

حالا از دانش‌آموزان می‌خواهیم به دو جمله «گل‌های زیبا در باغچه خانه ما شکفت» و «مدیر آموزشگاه ما را شناخت» دقت کنند و بگویند که این دو چه وجه مشترکی دارند که جمله «مدیر آموزشگاه ما را شناخت» فاقد آن است.

از دانش‌آموزان می‌خواهیم در خلال این مرحله از تمرین، به تنهایی کار کنند؛ معلم باید دو جمله دیگر را بنویسد و از دانش‌آموزان بخواهد دو جمله را با هدف درک این نکته که نمونه‌های

در این روش، معلم مجموعه فعالیت‌های هدف‌دار را پیش‌بینی می‌کند و براساس آن‌ها به منظور تحقق بخشیدن به اهداف آموزشی، به تدریس مفاهیم اساسی درس می‌پردازد

دانش‌آموزان نیز به مقایسه و مقابله مجموعه‌ای از نمونه‌ها می‌پردازند و به دنبال آن، فرضیه‌ها و حدس‌هایی در ذهن آنان جوانه می‌زند

نمونه‌های دارای نشانه:
گل‌های زیبا در باغچه ما شکفت.

جمله «مدیر آموزشگاه ما را شناخت» نمونه دارای نشانه برای یافتن مفهوم متمم قیدی نیست اما جمله «گل‌های زیبا در باغچه ما شکفت» دارای این نشانه است.

حالا از دانش‌آموزان می‌خواهیم به دو جمله «گل‌های زیبا در باغچه خانه ما شکفت» و «مدیر آموزشگاه ما را شناخت» دقت کنند و بگویند که این دو چه وجه مشترکی دارند که جمله «مدیر آموزشگاه ما را شناخت» فاقد آن است.

از دانش‌آموزان می‌خواهیم در خلال این مرحله از تمرین، به تنهایی کار کنند؛ معلم باید دو جمله دیگر را بنویسد و از دانش‌آموزان بخواهد دو جمله را با هدف درک عنصر مشترک نمونه‌های با نشانه که در غیرنمونه‌ها وجود ندارد، با هم مقایسه و مقابله کنند.

از دانش‌آموزان می‌خواهیم آن چه را در ذهنشان می‌گذرد، بیان کنند: «فکر می‌کنید چه نشانه‌ای در جمله‌های «نمونه با نشانه» مشترک است که در جمله‌های «غیر نمونه» وجود ندارد؟»

معلم با معرفی چند جمله دیگر به کار خود ادامه می‌دهد. آن‌گاه جمله‌ای را معرفی می‌کند و از دانش‌آموزان می‌پرسد: «آیا جمله برحسب فرضیه‌های ذهنی شما از نمونه‌های با نشانه است یا غیرنمونه‌ها؟»

دلوران ما با دشمن جنگیدند.

همه دانش‌آموزان جمله مذکور را به عنوان غیرنمونه شناسایی می‌کنند. صحبت کردن با دانش‌آموزان، معلم را از نظریات آنان مطلع می‌کند.

سپس معلم نمونه دیگری را بیان می‌کند:

وحید در مدرسه به دسته گل می‌ماند.

دانش‌آموزان در جمله مذکور، متمم اولی را به عنوان نمونه با نشانه و با عنوان متمم قیدی شناسایی می‌کنند و در مورد وجه شباهت متمم دوم و جمله

جمله «نثر فنی طرفدار ندارد» نمونه‌دارای نشانه برای یافتن متمم فعلی نیست اما جمله «ایران به دانشمندان خود می‌نازد» دارای این نشانه است

«دلاوران ما با دشمن جنگیدند» فکر می‌کنند. حالا معلم به ذکر نمونه‌های بدون نشانه متمم قیدی و نمونه دارای نشانه متمم فعلی می‌پردازد و از دانش آموزان می‌خواهد این نمونه‌ها را با هم مقایسه کنند: غیرنمونه: نثر فنی طرفدار ندارد. نمونه با نشانه: ایران به دانشمندان خود می‌نازد. جمله «نثر فنی طرفدار ندارد» نمونه دارای نشانه برای یافتن متمم فعلی نیست اما جمله «ایران به دانشمندان خود می‌نازد» دارای این نشانه است.

حالا از دانش آموزان می‌خواهیم به دو جمله «ایران به دانشمندان خود می‌نازد» و «دلاوران ما با دشمن جنگیدند» دقت کنند و بگویند این دو چه وجه مشترکی دارند که جمله «نثر فنی طرفدار ندارد» فاقد آن است. دانش آموزان باید در خلال این مرحله از تمرین، به تنهایی کار کنند. معلم باید دو جمله دیگر بنویسد و از دانش آموزان بخواهد آن‌ها را با هدف درک مشترکات نمونه‌های با نشانه که در غیر نمونه‌ها وجود ندارند، با هم مقایسه و مقابله کنند. در این مرحله، باید از دانش آموزان بخواهیم آن‌چه را در ذهنشان می‌گذرد، بیان کنند:

«فکر می‌کنید در جملات «نمونه با نشانه» چه نشانه مشترکی وجود دارد که در جمله‌های «غیر نمونه» وجود ندارد؟» معلم با معرفی چند جمله دیگر به کار خود ادامه می‌دهد. آن‌گاه جمله‌ای را معرفی می‌کند و از دانش آموزان می‌پرسد: «آیا این جمله برحسب فرضیه‌های ذهنی شما از نمونه‌های با نشانه است یا غیرنمونه‌ها؟» ما با اتوبوس آمدیم. جمله مذکور به عنوان غیرنمونه در متمم فعلی و نمونه در متمم قیدی معرفی می‌شود. معلم با صحبت کردن با دانش آموزان

فرشته قادری دهکردی

دبیر ادبیات فارسی عشایر

تا هست زمین، هست زمان تا که خدا هست
آن صحنه ایثار تو در کرب و بلا هست
ای سید و سالار شهیدان خدایی
عشقت ز ازل تا به ابد در دل ما هست
هر ساله محرم دل ما در تب و تاب است
تا هست جهان سوگ تو هر ساله به پا هست
در خاطر ما آن همه پاکی و شهادت
از اهل تو و عشق تو و ماه وفا هست
عباس علمدار تو چون با شهدا رفت
با این همه در گوش فلک العطشا هست
همواره دلم از غم بی حد تو پرسد
بدتر ز جفا بر تو بگو باز جفا هست؟
تا هست زمین، هست زمان تا که خدا هست
آن صحنه پیکار تو در کرب و بلا هست

معلم شاعران

حسن معقول

(۱۳۵۳، طبس) کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی با ۱۴ سال سابقه، برگزیده جشنواره الگوهای تدریس در سال‌های ۸۲ و ۸۶، در قالب غزل و نیمایی طبع آزمایی می‌کند.

من امشب از غم باران سخن نخواهم گفت
من از شکستن یاران سخن نخواهم گفت
از آن شکوفه نشکفته‌ای که پرپر شد
از این پرنده نالان سخن نخواهم گفت
صدای رعد ستمگر چو در هوا پیچد
ز خیل ناشنویان سخن نخواهم گفت
اگرچه دست شقایق گره‌گره خورده‌ست
کنار جوی گریزان، سخن نخواهم گفت
ز مردن تن تاخوردۀ بهاران هم
به زیر خاک بیابان سخن نخواهم گفت
ز جامه‌های سیاهی که سرو می‌پوشد
به سوک تلخ بهاران سخن نخواهم گفت
به دست و پا زدن لاله‌های کوه قسم
که از حکومت طوفان سخن نخواهم گفت
چو مرگ قمری احساس می‌رسد از راه
از آن عزیز غزل‌خوان سخن نخواهم گفت
فدای چشم تو اما بدان که دیگر بار
من از نشانه باران سخن نخواهم گفت